

Sabahattin Ali

Editör

Sevengül Sönmez

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Her hakkı saklıdır.

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3398

ANMA VE ARMAĞAN KİTAPLARI DİZİSİ

46

ISBN: 978-975-17-3677-2

www.kulturturizm.gov.tr

e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

FOTOĞRAFLAR

Filiz Ali aile arşivi

YAPIM

Hazırlık: CMS Tanıtım

Adres: Nenehatun Cad. 81/3 G.O.P. - ANKARA.

Tel: 0312 447 37 60 • **Faks :** 0312 436 10 72

e-posta: cmspromotion@cmspartners.eu

Baskı: Semih Ofset

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad. 628. Sk.

Çakırlar İş Hanı No. 26 İskitler / ANKARA.

Tel: 0312 341 40 75 • **Faks :** 0312 341 18 98

BİRİNCİ BASKI

2.000 adet

BASIM YERİ-TARİHİ

Ankara, 2013

Sabahattin Ali / Ed. Sevgül Sönmez.- Ankara: Kültür ve Turizm
Bakanlığı, 2013.

511 s.: res.; (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3398, Anma ve
Armağan Kitapları dizisi; 46)

ISBN: 978-975-17-3677-2

I. Sönmez, Sevgül. II. Seriler
928.94335

“RESİMLİ AY” VE SABAHATTİN ALİ

M e h m e t F a t i h U s l u

Resimli Ay dergisi 1924-1931 yılları arasında Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel tarafından çıkarıldı. Serteller, Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında, eğitim için gittikleri Amerika'dan Türkiye'ye dönmüşlerdi. Bir süre Ankara'da görevli bulunduktan sonra İstanbul'a geçtiler. Zekeriya Sertel, İstanbul'da önce *Cumhuriyet* gazetesinin kuruluşuna katıldı ve hemen ardından hep istediği şeyi

yapmaya, Amerikan tarzı güncel bir dergi çıkarmaya karar verdi. *Resimli Ay*'ın ilk sayısı 1924'ün Ocak ayında yayımlandı.

Sertel, *Resimli Ay* ile önceden yapılmamış bir iş yapmak ve sıradan insanların hayatlarından bahseden ve sıradan insanlara seslenen bir dergi yaratmak istiyordu. Ona göre daha önceki dergilerde temel bir sorun vardı: “Çıkan dergiler daha çok sa-

hiplerinin fikirlerini yaymak ya da kaprislerini beslemek için yayımlanırdı. Okur ile, halk ile, halkın hayat ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmezdi. Bu nedenlerle dergiler halktan uzak ve halkın üstünde kalır, satışları iki-üç bini geçmezdi.”¹ Sertel, kendinden önceki dergilerin yapamadığını gerçekleştireceğine inandığı *Resimli Ay*’ın amaçlarını ve benzerlerinden farkını derginin ilk sayısının giriş yazısında şöyle anlatıyordu:

Bizde şimdiye kadar iki şekil dergi çıkmıştır. Bunların birincisi, sayısı az bir okuyucuya hitabeden edebi mecmualardır, yazılar, yazarın edebi zevkine göre yazılır. Bir de ikinci sınıf mecmualar vardır ki, bunları para kazanmak ve şöhret sağlamak amacıyla kitapçılar ve amatörler çıkarırlar. *Resimli Ay* ne birinci, ne de ikinci zümreye dahildir. Bizim hedefimiz okuyucuların, okuma ihtiyaçlarını doyurmak ve memleketimizde gerçekçi bir halk dergisi kurmaktır. Bizce bir makalenin değeri altındaki imzadan ziyade, çok okunmasındandır. Özellikle *Resimli Ay*’da yayımlanacak makaleler, hikayeler, genel olarak yazılar, yalnız dar bir zümrenin edebi zevkine cevap veren yazılar değil, fakat insanların hissi, fikri, dimağı, bedii ihtiyaçlarını doyuran, genel nitelikte yazılar olacaktır. Bu şekil, mecmuacılık aleminde yeni bir yoldur.²

Bu yeni yol iddiasının peşinde *Resimli Ay* kısa sürede devrin en çok okunan dergisi haline geldi, devrin önemli entelektüellerinin ve sanatçıların alacasına mazhar oldu. Sertellerin iddiasına göre tirajı 15.000’e kadar çıkan dergi³ öncüllerinden farklı ve eklektik bir içeriğe sahipti. İlginç bir şekilde hem Amerikan tarzı bir magazin dergisini andıran metinlere yer veriyor hem

¹ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım* (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977), s. 137.

² Aktaran: Sabiha Sertel, *Roman Gibi* (İstanbul: Ant Yayınları, 1969), s. 87-88.

³ Yıldız Sertel, Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel, *Sertel’lerin Anılarında Nâzım Hikmet ve Babiâli* (İstanbul: Adam Yayınları, 1993), s. 11.

de toplumsal meseleler hakkında eleştirel tonu zaman zaman yükselen yazılar yayımlıyordu. Bir üçüncü unsur olarak, derginin sayfaları edebiyata da açıktı.

1924-1928 arası bu eklektik biçimi koruyan dergi, 1929 yılında Nâzım Hikmet'in derginin kadrosuna katılmasıyla önemli bir değişim geçirdi. Genç şairin etkisiyle *Resimli Ay* giderek bir edebiyat dergisi haline gelmeye başladı ve daha önemlisi radikal-sol tavrılı muhalif bir hava kazandı. Harf İnkılabı'nın hemen ertesinde yaşanan bu değişim pek çok muhalif entelektüel ve sanatçının ürünlerinin *Resimli Ay*'da yer bulmasının önünü açtı.

Bu genç muhalif sanatçılardan biri de Sabahattin Aliydi. Yazarın ilk öyküsü olan "Orman Hikâyesi" 1930 yılının Eylül ayında, yazar 24 yaşındayken, *Resimli Ay*'da yayımlandı. Nâzım Hikmet'in büyük bir coşkuyla selamladığı bu öyküden sonra, ertesi ay "Gemici Hikâyesi" adlı bir başka öyküsü daha dergide yer buldu. Söz konusu öyküler birer isyan anlatısıydı ve *Resimli Ay*'ın dönüşümünde varılan radikal siyasi konumun gösterenleri arasındaydı. İşte bu yazı Cumhuriyet'in ilk döneminin karmaşası içinde sanat ve siyaset hattında radikal bir mekân haline gelen *Resimli Ay* dergisinin popüler bir magazin mecmuasından radikal sol muhalif bir dergiye dönüşüm hikâyesini anlatmaya ve bu hikâye içinde Sabahattin Ali'nin yerini belirlemeye çalışıyor.

Resimli Ay'ın 1928'e, tam olarak belirtirsek, Harf İnkılabı'na kadar devam eden ilk döneminde ele alınan konular arasında kadın hakları, çocuk ve gençlerin sorunları, insan psikolojisi, spor ve sağlık meseleleri bulunmaktaydı. Bu konular hakkındaki makalelerin çoğunu Sabiha Sertel kaleme alıyor ve kuvvetli bir sesle kadınlar için daha çok hak talep ederken, bir yandan da çocuk bakımı ve eğitim gibi konularda çağdaş teknikleri kamuoyuna tanıtmaya çalışıyordu. Demokrasi vurgusu ve adı koyulmasa da bir tür refah devleti övgüsü Sabiha Hanım'ın yazılarının düşünsel çerçevesini belirliyordu. Onun bu çabasına dışarıdan bazı yazarların sağlık ve spor hakkında bilgilendirici metinleri eşlik etmekteydi. Bu yazılarda toplumsal kadar bireysel gelişimin de önemsendiği, kişinin gündelik ve pratik hayatını düzenleyici ve kolaylaştırıcı yöntemlerin dert edildiği hemen göze çarpıyordu. Dönemin Amerikan yaşam dergilerine has pek çok şey, vücut bakımı, kadın-erkek ilişkileri, ünlü insanların özel hayatlarını aktaran haberler vs. de dergide önemli yer tutuyordu. Bu yazı ve haberlere bolca resim ve fotoğraf eşlik etmekteydi. Bu genel toplam içinde, modernleşmeci bir zihniyetin dergiyi güttüğü söz konusu ilk yıllar Kemalist devrimlerin açıkça desteklendiği bir dönem oldu. Sertellerin modernleşme ve yeni toplum arzusu Cumhuriyet'inkilerle örtüşmüş gibiydi.

Fakat bu örtüşmeye ve görünürdeki arzu birliğine rağmen Serteller dönem içinde kendilerini iktidarla karşı karşıya getiren önemli sorunlar yaşadılar. Cevat Şakir'in *Resimli Ay*'da yayımlanan bir yazısı yüzünden Zekeriya Sertel, Takriri Sükûn Kanunu'nun çıkmasının ertesinde İstiklal Mahkemeleri'nde yargılandı ve Sinop'ta üç yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Ancak, bir buçuk yıl sürgünde kaldıktan sonra 1927'de çıkan af kanunuyla İstanbul'a dönebildi. Süreçte, Sabiha Sertel dergiyi çıkarmaya devam edebilmek için pek çok zorlukla mücadele etmek durumunda kaldı.

Hem Zekeriya hem de Sabiha Sertel bu cezanın *Resimli Ay*'da yayımlanmış söz konusu yazı yüzünden verildiğine inan-

mamışlardı. Esas meselenin, Zekeriya Sertel’in iktidarı eleştirme cüreti olduğunu düşünüyorlardı. Zekeriya Bey daha Eylül 1924’te “Meçhul Askerin İbadesinde” adlı yazısında şu cüretkâr cümleyi kurmuştu: “Şimdiye kadar kendini beğenmiş paşalar ve padişahlar, Mehmetçiğin zaferdeki hakkını kendilerine maletmişler, Mehmetçiğin kahramanlığını, kendi kahramanlıkları, Mehmetçiğin zaferini kendi zaferleri gibi göstererek övünmüşlerdi.”⁴ Kılıç Ali bu makaleye Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’ndaki rolünün altını çizen bir yazıyla cevap vermiş ve Sertel’in yazısını Mustafa Kemal karşıtı olmakla itham etmişti. Söz konusu ceza muhtemelen bu gerilime dayanıyordu. Öyle ki, Zekeriya Sertel, Kılıç Ali’nin yazısının bizzat Mustafa Kemal tarafından kaleme alındığına inanmıştı.⁵

İlk dönemde hem uzlaşma hem de çatışma potansiyeli taşıyan Serteller-iktidar ilişkisi, 1929 yılında Nâzım Hikmet’in dergiye katılmasıyla uzlaşma imkânını kaybedecekti. Çıkan afftan sonra, 1928 yılında, Türkiye’ye dönen Nâzım Hikmet, Resimli Ay Matbaası’nda musahhah olarak çalışmaya başladı. Genç şairden etkilenen Serteller bir süre sonra ona yazılarıyla ve şiirleriyle dergide yer verdiler. Sertellerin nezdinde böyle kabul görmesi matbaa ve dergiyi onun için bir toplanma merkezi haline getirdi. Zekeriya Sertel’in sözleriyle: “Nâzım Resimli Ay’a tayfasıyla beraber gelmişti. Eski yeni ne kadar solcu arkadaşı varsa, peyk gibi etrafında dolaşır, hemen hergün matbaaya uğrarlardı.”⁶ Sabiha Sertel ise bu durumu şöyle anlatıyordu: “Resimli Ay artık sol yazarların toplandığı, hikayelerini yazdıkları bir dergi olmuştu.”⁷ Yine Sabiha Sertel’in sözleri Nâzım Hikmet ve arkadaşlarının dergiye getirdiği değişimi ifade ediyordu: “Resimli Ay’ın demokratik platformuna bir de sosyalist platform eklenmiş oldu.”⁸

⁴ Aktaran: Sabiha Sertel, *a.g.e.*, s. 101.

⁵ Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s. 140.

⁶ *A.g.e.*, s. 160-161.

⁷ Sabiha Sertel, *a.g.e.*, s. 129-30.

⁸ Yıldız Sertel vd., *a.g.e.*, s. 11.

Gerçekten de *Resimli Ay*'ın yazar kadrosu büyük ölçüde değişmişti. Bir zamanlar dergide faal olan Reşat Nuri ve Mehmet Rauf gibi kalemlerin yerine İlhami Bekir, Sadri Ertem, Suat Derviş, Sabahattin Ali, Nizamettin Nazif, Nail V. (Çakırhan) gibi sol eğilimli genç yazarlar derginin sayfalarında boy gösteriyordu. Bu değişikliğin önemli bir etkisi derginin edebiyata ayırdığı sayfaların artması ve hatta giderek bir edebi dergiye dönüşmesi olacaktı.

Nâzım Hikmet'in önderlik ettiği bu süreç, sadece *Resimli Ay*'ı değil Sertelleri de değiştirmişti. Derginin yeni harflerle basıldığı 1928 ertesinin ilk sayılarında *Resimli Ay*, birbiriyle çok alakalı durmayan iki kısımdan, hatta iki ayrı dergiden oluşuyor gibiydi. Birinci kısım, 1924-1928 arasını hatırlatır şekilde, çoğunluğunu Sabiha Sertel'in kaleme aldığı, kadınlar, kadınların toplumsal yaşamı, sağlık ve çocuk bakımı hakkında yazılardan meydana geliyor; bunla-

ra Hollywood sineması, aktörler ve aktrisler, popüler bilim vs. üzerine yazılar eşlik ediyordu. Bütün popülerlik vurgusuna rağmen, bu ilk kısım derginin başından beri var olan gerilimi de taşıyor, yabancı okullar ve misyonerlik faaliyetleri gibi meseleler milliyetçi ve anti-emperyalist bir tonla eleştiriliyordu.

Derginin ikinci kısmı ise avangart ve sosyalist eğilimlerin iç içe geçtiği bir edebiyat dergisi biçimindeydi. Sovyet Rusya'dan yeni dönen Nâzım Hikmet hâlâ ciddi şekilde Mayakovski ve Rus Fütürizmi etkisindeydi ve İstanbul'un sanat çevreleri için oldukça alışılmadık olan erken dönem şiirlerini *Resimli Ay*'da yayımlıyordu. Şair, o güne kadar oluşmuş Türkçe şiir birikimini radikal bir şekilde reddeden ve yepyeni bir biçim ve üslup iddiasında

olan bu şiir tarzının yeni çağın asıl edebiyatı olduğu iddiasındaydı. İlhami Bekir ve Nail V. gibi onun etrafında toplanmış genç şairler de Nâzım Hikmet'i taklit ediyor ve böylece iki Dünya Savaşı arası Avrupa ve Rusya sanat âleminde çok etkin olan avantgarı tavrı Türkiye'de ilk defa *Resimli Ay*'da ses buluyordu.

Ama Nâzım Hikmet'in yegâne meselesi Mayakovski etkisinde kaleme aldığı şiirlerini yayımlamak ve edebiyatta yeni bir çığır açmak değildi. Şair, bazen kendi imzasıyla, bazen de müstear isimler kullanarak edebiyat-siyaset ilişkisi üzerine düşünüyor, biçim ve içerik ya da edebiyat ve toplumsal hayat münasebetini tartışan yazılar da kaleme alıyordu. Bu yazılarda sosyalist dünya görüşünü açıkça ortaya koyuyor ve onun edebiyatı siyasetin içinden düşünen tavrı Sadri Ertem, Sabahattin Ali ve Suat Derviş gibi 1930'larda etkili birer yazar olacak genç entelektüelleri derinden etkiliyordu.

Nâzım Hikmet'in vaat ettiği bu yeni edebiyat perspektifi, etkisi altında olduğu fütürizmin ilhamıyla ve sol aktivizmin verdiği enerjiyle edebiyat tarihlerine karşı bir başkaldırıyı da içeriyordu. Bu bağlamda geçmiş edebiyatın büyüklerini devirmeyi amaçlayan meşhur "Putları Yıkıyoruz" kampanyası, sadece iki sayı devam etse de, entelektüel çevrelerde ciddi gürültü kopardı. Yazılarda Abdülhak Hamid'in dâhi, Mehmet Emin'in milli olmadığı iddia ediliyor, bu konudaki kanıksanmış yargılar sarsılmaya çalışılıyordu.

Süreç içinde edebi ürünlerin dergide kapladığı yer giderek arttı ve yayımlanan metinler siyasi bakış açısı ve üslup özellikleri bakımından homojenlik kazanmaya başladı. Ama daha önemlisi Serteller giderek daha muhalif bir tavır alma ve bu tavra uygun yazılar yazma yoluna gittiler. Böylece dergide birinci kısım daralırken, üçüncü bir kısım ortaya çıkmış oluyordu. Yeni kısmın en önemli yazarı yine Sabiha Sertel'di ve onun özellikle "Görüyoruz... Duyuyoruz" başlığı altında toplumun ezilenlerine ses vermeye çalıştığı makalelerinde dergiyi şekillendiren yeni ruh hali kendini ele veriyordu. Bu yazılarda Sertel işçiler, köy-

lüler ve farklı alt sınıf mensupları için yüksek sesle hak talep ediyordu. Derginin hemen ilk sayfalarında basılan söz konusu metinler büyük fontlarla yazılmış cesur ve dikkat çekici başlıklara sahipti: “Görüyoruz hastanelerden parasız diye kovulan insanlar olduğunu ve duyuyoruz polis karakollarında ağızlarından kan gelinceye kadar dövülen insanlar olduğunu”⁹ ya da “Görüyoruz hakkını arayan köylülerin iplere bağlandığını ve duyuyoruz Mecidiye Köyünde çalışan amelelerin hayvan gibi, uşak gibi istismar edildiğini.”¹⁰

Bu sert satırları yazan Sabiha Sertel sahada da faal olmaya gayret ediyor; fabrikalara gidiyor, köylü direnişlerini takip ediyor ve bir şekilde ezilenlerin sesi olmaya çalışıyordu. “Holivut” yıldızlarının şaşaalı yaşamı *Resimli Ay*’ı terk ederken, bunun yerini ezilenlerin zorlu yaşamı alıyordu. Değişimin en ilginç göstergelerinden biri derginin kapağında yer alan kadın resimlerinde ve kadınlarla ilgili haberlerde görülüyordu. 1930’un Eylül sayısında, çok zaman olduğu gibi derginin kapağında modern giyimli bakımlı bir kadın resmi yer almış, ama altına alışılmadık bir yazı iliştilmişti: “Bu tufeyli kadın cinsi yakında ortadan kalkacaktır.” Aynı sayıda başka bir yazıda dergi yeni ideal kadın tipini açıklıyordu: “Toprak ve demirin alıksız ve pudrasız kadını ilerliyor. Ona yol açınız!”¹¹

Resimli Ay’ın muhalif tavrı, Sabiha Sertel ve yazarlardan Emin Türk hakkında devlet tarafından soruşturulma açılmasıyla iyice keskinleşti. Emin Türk kırsal kesimdeki kötü yaşam şartları hakkında bir yazı kaleme almış, Sabiha Sertel ise ideal liderin özelliklerini anlatan ve savcının örtülü Atatürk eleştirisi olduğunu düşündüğü bir makale tercüme etmişti. İkisi de suçlu bulundu ve bu haksızlık 1930’un Nisan ayından başlayarak derginin muhalefetini çok daha seçilir hale getirdi. Bir anda Ahmet

⁹ Sabiha Sertel, “Görüyoruz Duyuyoruz,” *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 2.

¹⁰ Sabiha Sertel, “Görüyoruz Duyuyoruz,” *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 2-3.

¹¹ “Toprak ve Demirin Kadını,” *Resimli Ay* 4 (Eylül 1930): s. 4-5.

Rıza, Namık Kemal ve Tevfik Fikret gibi isimler hakkında yazılar yazılmaya, unutulmaya yüz tutmuş eski kahramanlar hatırlatılmaya başlandı. Buna göre başka Kemal'lerin de olduğu unutulmamalıydı: "Hürriyetin Kemal'i için de heykel ve abide istiyoruz."¹²

İktidar karşıtı duruş giderek ima yolunu bırakacak ve derginin son sayılarında eleştiriler doğrudanlaşacaktı:

Bir fırka, saçaklarından sefalet akan bu memleketi
bucak bucak geziyor, ocak açıyormuş

Kanun yapıyor, dertlere deva arıyormuş... Vergiler
tanzim edilecek, sefaletle mücadele edilecek, açlar
doyacak, akan gözyaşları duracak, cennete giden yol
bulunacak, cak, cak... mış...

Devir devir fırkalar geldi. Devir, devir programlar de-
ğişti. Devir devir insanlar değişti...

Fakat, uzaktan yakından, içten dıştan bunu seyreden
adam, yüzüme şaşkın *şakın* bakma:

Herşey geçer, hepsi fânidir, bakî kalan bu tablolardır.
Tabloların boyasını tepeden inenler değil, sizler de-
ğiştireceksiniz.¹³

Bu muhalif tavır giderek daha açık ortaya konulan bir si-
yasi gündemle besleniyordu. Bu gündemin içeriği sosyalistti ve
dergide giderek artan sınıf vurgusu daha önceki sayılarda ima
edilen sosyal refah devleti hayalini ikincil plana itiyordu. Artık
Resimli Ay sınıf temelli sol bir parti kurmak için bir tür hareket
merkezi haline gelmiş gibiydi:

¹² "Hürriyetin Kemali İçin de Heykel ve Abide İstiyoruz," *Resimli Ay* 3 (Mayıs 1930): s. 19.

¹³ Sabiha Zekeriya [Sertel], "Görüyoruz... Değişmeyen tabloların faciasını; İşi-
diyoruz... Barlarda kadın, şampanya sesleri," *Resimli Ay* 1 (Ocak 1931): s. 4.

Resimli Ay siyasî bir mecmua değildir. Bununla beraber siyasetin içtimaiyat çerçevesi dahilinde bulunması noktai nazarından siyasi cephesi vardır. Resimli Ay, görüyoruz ve işliyoruz sütununda söylediğimiz gibi, ancak muayyen bir sınıfa istinat eden siyasî teşekküllere taraftardır. Şahıslar etrafında toplanan zümrelere değil, muayyen fikirler etrafında toplanan fırkalara inanıyor. Ve memleketin ekseriyeti toprağa bağlı olan köylü ile tezgâhları döndüren işçi olduğu için, ancak bu iki kuvvetin birleşmesine ve işçinin rehberliğiyle bir teşekkül haline gelmesine taraftardır.¹⁴

Bu siyasal oluşum çağrısının somut bir tezahürü Zekeriya Sertel'in dergide yazılanlara uygun bir program ilanıya belediye meclisi seçimlerine girmesi olacaktı. Ama sonuç hayal kırıklığı olmuştu. Sadece Sertel seçimlerde kaybetmeyecek, yavaş yavaş artan bu muhalefet derginin de sonunu getirecekti. Sabiha Sertel'in yazdığına göre dergi zaten polis gözetimindeydi. *Resimli Ay*'ın ortakları da derginin değişen karakterinden hoşnut değillerdi ve Nâzım Hikmet ile derginin diğer solcu yazarlarının dergiden uzaklaştırılmasını istiyorlardı. Serteller ayak dirediler ama başarılı olamadılar. Neticede ortaklar derginin yayımını durdurdu. Serteller yayınevini terk ettiler ve *Resimli Ay*'ı bağımsız olarak çıkarmaya çalıştılar. Fakat bu durumda dergiyi sadece iki sayı yayımlayabildiler, zira eski ortaklar onları dava edip derginin yayımını bir kez daha durdurdular.

Derginin sondan bir önceki sayısında yayımlanan ve muhtemelen Zekeriya Sertel'in kaleme aldığı giriş metni Sertellerin kesinkes tarafını seçtiğini ve *Resimli Ay*'ın bir siyasî odağa dönüşümünün tamamlandığını gösteriyordu. Artık Serteller sermaye karşısında emekçi sınıfın temsilcileriydiler ve kapanan dergi de bu

¹⁴ Mehmet Zekeriya [Sertel], "Baş Muharririmiz: *Resimli Ay*'ın Cephesi Nedir?" *Resimli Ay* 4 (Eylül 1930): s. 36.

sınıfın sesiydi: “Size bu satırları Resimli Ay’la birbirimizi ayırmanın mümkün olmadığını göstermek için yazmıyorum. Size menfaat ve sermaye denen demir ökçenin, emeğiyle, sayile geçinenleri nasıl çiğnediğini göstermek için yazıyorum.”¹⁵

Şimdi bu dönüşüm hikâyesine bir kez daha ama bu sefer edebiyatı merkeze alarak bakalım ve Sabahattin Ali’nin iki hikâyesinin dergideki yerini anlamaya çalışalım.

Nâzım Hikmet’le beraber derginin dönüşümünün en kuvvetli öznesi olan Sabiha Sertel *Resimli Ay*’da vücut bulan edebiyatın geçmişte üretilenden tamamen farklı bir tür gerçekçilik olduğu kanısındaydı: “[1929-1931 arası] [...] yeni bir edebiyatın doğuşunu gösteren bir devre olmuştur... Hikâyeler, şiirler, eskisi gibi yazarların zevkini doyurmak için değil, toplumun gerçeklerini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Bu yıllar memlekette realist bir edebiyatın ilk doğuş devresi olmuştur diyebiliriz.”¹⁶ Zekeriya Sertel de Nâzım Hikmet öncülüğünde dergide üretilen sanat için aşağı yukarı aynı şeyleri düşünüyor ve burada öne çıkanın sanatın siyasal amaçlar doğrultusunda işlevsel kılınması olduğunun altını çiziyordu: “[Nâzım için] ideolojisini halka yaymak ve bunda şiirden yararlanmak onun en büyük hedefiydi... Biçim Nâzım için daima ikinci derecede bir mesele olarak kalmıştır. O, asıl özde devrimci olmaya önem veriyordu.”¹⁷

¹⁵ “Resimli Ay’ın Hikâyesi,” *Resimli Ay* 1 (Ocak 1931): s. 1.

¹⁶ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, s. 89-90.

¹⁷ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, s. 167-68.

yoruz. Bizim gözümüz ileridedir. Bizim için bir saat evvelki an bile mazidir. Maziye hörmet eden milletler istikballeri ile meşgul olmayanlardır. Yeni neslin mümeyyiz vasfı maziye tanımamasıdır. Biz mazimizle iftihar etmek istemiyoruz, yapacaklarımızla övünüyoruz. Gençliğin vazifesi maziye hörmet etmek değil, onu yıkmaktır.¹⁸

Ama Nâzım Hikmet, Sertellerin de pek çok yerde vurguladığı gibi sosyalist düşünce ve siyasetin içinde işlevsel olan ve işe yarayan bir edebiyat da tahayyül ediyordu. Dergide sanat hakkında görüşlerini ortaya koyduğu az sayıda yazıdan da anlaşılacağı gibi, diyalektik maddecilik üzerine kurulu bir sanat anlayışı vardı. Sovyet Rusya'da aldığı eğitimin de etkisiyle, tarihin zıtların çarpışmasından doğan bir akış olduğuna inanıyor ve kültürel ilerlemenin daha yüksek bir tarihsel seviyeye çıkarak gerçekleşeceğini düşünüyordu. İlericiler tarihin akışını kolaylaştıranlar, gericiler ise buna karşı duranlardı. *Resimli Ay*'da Süleyman adıyla yazdığı makalede şöyle diyordu: "Ebedi hareketi kabul edenler için mutlak, nihai bir gaye olamaz. Bundan dolayı varılan merhaleyle iktifa etmek ve bu hususta müsr olmak irticadır, kültürün yükselmesine mani olmaya çalışmaktır."¹⁹

Ona göre, tarihin bu ebedi akışında sanatçıya iki görev düşüyordu. Bir yandan sanatçı ait olduğu tarihsel evrenin toplumsal gerçekliğini yansıtmalı, diğer yandan bir sonraki tarihsel evreye geçişin kodlarını aktarmalıydı. Bunu yapabilen sanatçılar, tüm milletler aynı tarihsel evrelerden geçtiği için, evrensel olabilmişlerdi: "Şekspir bir taraftan, içinde yaşadığı içtimai teşekkülün tenkitçi bir ifadecisi olmuş; diğer taraftan, 'gelen'i istikbali sezmiş ve ana hatlarıyla düsturlaştırmıştır. Halbuki böyle

¹⁸ "Baş Muharrir Diyor Ki," *Resimli Ay* 5 (Temmuz 1929): s. 33.

¹⁹ S. Süleyman, "İnkılap ve Kültür Birbirinden Ayrı Şeyler midir?" *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 8.

bir inkişaf merhalesinden esas itibariyle, bütün milletler geçtiği için Şekspir'in tipleri, karakterleri de beynelmînel bir mahiyet almıştır."²⁰

Nâzım Hikmet'in sanattan beklediği toplumu yansıtmada görevinde özel vurgu anlatılan (ya da içinden gelinen) sınıfın bütün gerçekliğiyle ve en önemlisi zihniyetiyle edebi metinde aktarılmış olmasındaydı. Yazdığı eleştirilerde bunu yapabildiğini düşündüğü eserleri bonkör bir şekilde övüyordu. Örneğin, Nizamettin Nazif'in *Kara Davut* isimli çok satan romanının sırrı, feodaliteyi temsil eden saltanat karşısında, kahraman Kara Davut'un gelişen orta sınıf köylülüğü ve onun çelişkili psikolojisini etkin bir şekilde temsil ediyor olmasındaydı.²¹ Mahmut Yesari'nin *Bağrıyanık Ömer* adlı romanını da beğenme sebebi aynıydı: "Bu basit mevzu içinde, bütün bir kadınlı erkekli, zengin köylü, köy eşrafı, köy ağası zihniyetinin, ruhiyatının tahlilini görüyoruz."²²

Nazım Hikmet'in yazılarında sanatçının ikinci görevinin açıklaması ise "tez" kavramında saklıydı. Tezli bir eser ona göre, toplumsal ve tarihsel bir çözümleme olmanın yanı sıra bir gelecek düşünü ülküselleştiren eserdı: "Kara Davut heyet-i umumiyesiyle tezli bir romandır. İctimai hadiselerde muayyen bir insan camiasının hamle ve isyanına taraftar olan, bu hamleyi idealize eden bir romandır."²³ Böylelikle tez kavramıyla, iyi sanat eseri siyasi bir işlev kazanmış oluyor, harekete geçirme ve doğru siyasal tavrı gösterme becerisine sahip olduğu için övülüyordu.

Fark edileceği gibi avangart tavırla tezli gerçekçiliğin yananalığı bir türsel görev paylaşımına da işaret ediyordu. Buna

²⁰ "Putları Yıkıyoruz, No: 1 Abdülhak Hamit," *Resimli Ay* 4 (Haziran 1929): s. 25.

²¹ "Yeni Çıkan Kitaplar: Kara Davut," *Resimli Ay* 4 (Haziran 1929): s. 34.

²² Süleyman, "Yeni Kitaplar: Mahmut Yesari 'Bağrıyanık Ömer,'" *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 36.

²³ "Yeni Çıkan Kitaplar: Kara Davut," *a.g.e.*, s. 34.

göre, avangardın mekânı şiir, tezli gerçekçiliğin ise nesirdi. Dolayısıyla, Nâzım Hikmet'in roman eleştirilerinde övdüğünün ve bir ölçüde yapılması gereken sanat olarak işaret ettiği tavrın *Resimli Ay*'da uygulanacağı yer kısa hikâyeler olacaktı.

Aslında dergide hikâyeye baştan beri oldukça geniş yer ayrılıyordu. Derginin yeni harflerle çıktığı ikinci dönemin ilk yılında neredeyse her sayıda iki ya da üç hikâye yayımlanmaktaydı. Muhalefetin şiddetlendiği ikinci yıl dergide yayımlanan hikâye sayısı azaldı ve bunun yanında yayımlanan metinlerin kompozisyonunda gözle görülür bir değişiklik oldu.

Bu yıllara baktığımızda *Resimli Ay*'da yayımlanan öyküleri üç grupta toplamak mümkündür. Buna göre birinci grupta eleştirel ve siyasi bir tarafı olmayan ve okuyucuyu şaşırtmayı ve eğlendirmeyi amaçlayan gündelik hayattan aşk ve macera hikâyeleri aktaran metinler vardır. İkinci grupta toplumsal meseleler üzerinde duran, özellikle kadınlar ile çocukların başına gelen zor durumları tasvir eden hikâyeler bulunmaktadır. Üçüncü grup ise siyaseten muhalif hikâyelerden oluşmaktadır ve bunlar çoğunlukla ve işçiler ile köylülerin istismarı hakkındadır. Özellikle 1930'dan sonra, derginin genel dönüşümüne uygun olarak, dergide yayımlan öykülerin profili siyasi muhalefet yapan hikâyeler lehinde değişmişti. Artık ilk gruptan hikâyeler hiç yayımlanmıyordu, ikinci grup hikâyelerin sayısı oldukça azalmıştı, hakim olan grup üçüncüsüydü. Sabahattin Ali de iki öyküsüyle bu üçüncü grubun parlayan yıldızı olacaktı.

Genç yazar yayımlanan ilk metni olan "Orman Hikâyesi"nde, orman köylülerinin, geçim kaynakları olan ormanlarını ellerinden alan şirkete karşı mücadelesini anlatır. Buna göre, bir gün hükümet köylülerin ezelden beri geçimlerini sağladıkları ormanın bir kısmını işletmesi için özel bir şirkete tahsis eder. Şirket üretim adına hızla ormanı yok etmeye başlar ve köylülerin yaşam alanı tehdit altına girer. Anlatılana göre şirket köylülerin ormancılıktaki teknik geriliğinden yararlanarak

üretimde tekelleşir ve onların üretimini de kendine bağlı kılar. Köylülere en son 500-600 ağaçlık bir alan kalır. Başta şirket buna dokunmaz ama sonra bu son kalan toprağa da girer. Artık köylüler için kaybedecekleri hiçbir şey kalmamıştır ve süregiden ümitsizlik bu noktada bir isyana dönüşür. Şirkete karşı birleşip hak talep ederler ama devlet yetkilileri şirketin yanında yer alır. Buna karşı köylüler ilgili devlet memurunu rehin alırlar, yani bir şekilde hem devlet tarafını belli etmiş hem de mücadele yön değiştirip devlet karşısı bir hal almış olur. Hikâyenin sonunda isyankâr köylülerin hepsi hapse atılacaktır.²⁴

Sabahattin Ali'nin bir sonraki sayıda yayımlanan "Gemici Hikâyesi" başlıklı metni de bir önceki hikâyeye benzer şekilde bir direnişi anlatmaktadır. Burada serseri bir yaşam sürdükten sonra bir gemide ateşçi olarak çalışmaya başlayan kekeme bir gencin öyküsü anlatılır. Kekeme denizci her ne kadar rahatsızlığından dolayı diğer gemi çalışanlarıyla çok fazla iletişim kurmasa da, tıpkı onlar gibi nereye gittiğini bilmediği yıpratıcı bir hayatı yaşamaktadır. Gemide çalışma şartları ve özellikle çalışanlara verilen yemekler çok kötüdür. Geminin kaptanı emrindeki insanları acımasızca sömürmektedir. Bütün bunlara dayanamayan genç ateşçi, çalışma şartlarını değiştirmek için arkadaşlarını kışkırtır ve kaptana karşı bir isyan başlatır. İlginç ki öykünün kahramanı Marksist terminolojiyle söylersek bütün sorunun bir tür "yanlış bilinç"ten kaynaklandığını düşünmektedir: "O zaman birdenbire farkına vardı ki, kendisini ve arkadaşlarını hatta bütün kendine benzeyenleri bir hareketten bir kabarıştan men eden bu 'tesadüfe inanmak'tır."²⁵ Ateşçi ve arkadaşları isyandan sonra belli haklar kazanır, kaptanın yemeğine ortak olurlar fakat gemi limana varır varmaz kovulurlar. Ama sonuç ne olursa olsun nasıl mücadele edeceklerini ve hak talep

²⁴ Sabahattin Ali, "Orman Hikâyesi," *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 22-24 ve 36.

²⁵ Sabahattin Ali, "Gemici Hikâyesi," *Resimli Ay* 8 (Ekim 1930): s. 10.

edeceklerini artık öğrenmişlerdir. Yanlış bilinç yırtılmış, uyanış gerçekleşmiştir.

Resimli Ay’dan anlaşıldığına göre Nâzım Hikmet, “Orman Hikâyesi”ni büyük bir heyecanla karşılamıştı. Onun gerçekçi sanatta aradığı ilk unsur bu metinde tastamam bulunmaktaydı: “Benim kanaatimce bu yazı bizde örneğine az tesadüf edilen bir eserdir. Köylü ruhiyatının bütün muhafazakâr ve ileri taraflarını, iptidai sermaye terakümünü yapan sermayedarlığın inkişaf yolunda köylülüğü nasıl dağıttığını... zeki bir aydınlık içinde görüyoruz.”²⁶ Yani, Sabahattin Ali bir yandan anlattığı sınıfın ruhunu yakalamış ve onun büyük başarıyla tasvir etmiş, öte yandan sınıflar arasında var olan çatışmayı da “aydınlık” içinde okuyucuya göstermiştir.

“Gemici Hikâyesi” için de pekâlâ aynı şeyleri söylemek mümkündür. Metin ayrıntılı bir şekilde, vahşice sömürülen gemicilerin bezmişliğini ve kandırılmışlığını tasvir etmekte, onların ruh halini çözümlemeye girişmektedir. Bunun yanında karşı tarafta bulunan sermaye sahiplerinin ve onların temsilcilerinin (kaptan) sömürüyü devam ettirmek için kurduğu şiddet-istismar bağı da ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Ama iki metin sadece sınıfların ruh hallerini ve istismar sürecini anlatmakla yetinmemiş, gelecekteki dönüşümün nasıl olacağını da göstermiştir. Bu da Nâzım Hikmet’in tezli gerçekçiliğinin ikinci beklentisidir. İlk olarak ortaya çıkan istismarın devam etmesinin sebebinin ezilenlerin kendi haklarını savunmamasıdır. Öyle ki, iki hikâyede de gördüğümüz gibi ezilenlerin ruh âlemi uzun bir uyku halini andırmaktadır. Bu uyku halinden uyanma kaybedilecek hiçbir şey kalmadığında mümkün olmaktadır, ancak sömürü dayanılmaz bir hal aldığında sömürülünler halklarını savunmak için ayağa kalkmaktadır. Bu nok-

²⁶ “Bugünün İstidadı, Yarının Kuvveti,” *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 35.

tada iki metinde de görüldüğü gibi isyan yeni bir evreye geçişin imkânını fısıldar. İlk yapılması gereken içinde devinilen uyku halinden kurtulmak ve tarihin yeni evresine geçiş için itici güç olmayı denemektir. Köylüler de denizciler de kendilerini sömürrenlere itiraz etmeye başladıkları noktada kendilerinin özgür olacağı sonraki yaşam evresinin, belki de devrimin kodlarını okuyucuya aktarırlar.

Burada ilginç olan Sabahattin Ali'nin Nâzım Hikmet'in *Resimli Ay*'da dile getirdiği düsturlara oldukça uyan, bunları gözetken metinleri yazmış olmasıdır. Öyle ki genç yazar, Nâzım Hikmet'in teorik olarak ifade ettiği gerçekçilik fikrini uygulamada göstermeyi istemiş gibidir. Demek ki genç Nâzım'ın sadece Fütürist şiir denemelerinin değil, nesirde vurguladığı tezli gerçekçilik fikrinin de *Resimli Ay*'da takipçileri vardır.

Bir diğer önemli nokta Sabahattin Ali'nin hikâyelerinin *Resimli Ay*'ın yeni siyasi gündemini ve konumlanışını aktarıyor olmasıdır. Bu metinler Sabiha Sertel'in "Görüyoruz Duyuyoruz" köşesindeki izlenimlerinin edebi izdüşümü gibi de okunabilir. Sanki Sabiha Hanım'ın hayattan aktardığı haberler, belli bir siyasi açıdan bakılarak kurmacaya dönüştürülmüş ve bunlarda Nâzım Hikmet'in istediği çözümlemeler yapılmıştır.

Demek ki Sabahattin Ali'nin *Resimli Ay*'daki macerası bir iki yılı aşkın devam eden bir sol muhalifleşme sürecinin sonucu olarak var olmuştur. Yazarın söz konusu erken dönem verimleri tastamam bu sürecin sonucudur. Belki de dergi devam etme fırsatı bulabilse siyaset ve edebiyat ilişkisi üzerinden beslenen ve Türkiye'de eşini görmediğimiz bu tecrübe, Sabahattin Ali'nin Türkiye gündemiyle uyumlu başka sınıf hikâyeleri yazmasının önünü açacak ve onun derginin giderek aşıkâr hale gelen siyasal mücadelesinde önemli bir aktör olmasını sağlayacaktı.

Kaynakça

"Baş Muharrir Diyor Ki." *Resimli Ay* 5 (Temmuz 1929): s. 33.

"Bugünün İstidadı, Yarının Kuvveti." *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 35.

"Hürriyetin Kemali İçin de Heykel ve Abide İstiyoruz." *Resimli Ay* 3 (Mayıs 1930): s. 19

"Putları Yıkıyoruz, No: 1 Abdülhak Hamit." *Resimli Ay* 4 (Haziran 1929): s. 24-25 ve 37.

"*Resimli Ay*'ın Hikâyesi." *Resimli Ay* 1 (Ocak 1931): s. 1.

"Toprak ve Demirin Kadını." *Resimli Ay* 4 (Eylül 1930): s. 4-5.

"Yeni Çıkan Kitaplar: Kara Davut." *Resimli Ay* 4 (Haziran 1929): s. 34.

S. Süleyman. "İnkılap ve Kültür Birbirinden Ayrı Şeyler midir?" *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 8.

_____. "Yeni Kitaplar: Mahmut Yesari 'Bağrıyanık Ömer'." *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 36.

Sabahattin Ali. "Gemici Hikâyesi." *Resimli Ay* 8 (Ekim 1930): s. 8-10.

_____. "Orman Hikâyesi." *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 22-24 ve 38.

Sertel, Sabiha. "Görüyoruz Duyuyoruz." *Resimli Ay* 4 (Haziran 1930): s. 2.

_____. "Görüyoruz Duyuyoruz." *Resimli Ay* 7 (Eylül 1930): s. 2-3.

_____. *Roman Gibi*. İstanbul: Ant Yayınları, 1969.

Sertel, Yıldız; Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel. *Sertel'lerin Anılarında Nâzım Hikmet ve Babıâli*. İstanbul: Adam Yayınları, 1993.

Sertel, Zekeriya. *Hatırladıklarım*. İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977.

[Sertel], Mehmet Zekeriya. "Baş Muharririmiz: *Resimli Ay*'ın Cephesi Nedir?" *Resimli Ay* 4 (Eylül 1930): s. 36.